

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XVII. KÖTET. 9. SZÁM.

ADALÉKOK AZ EGYIPTOMI NYELVHEZ.

MAHLER EDÉTŐL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1901. febr. 4-iki ülésén.)

Ára 60 fillér.

BUDAPEST.

1901.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k.** I. Solon adótörvényéről. *Tel'fy Ivántól.* Ára 20 f. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Tel'fy Ivántól.* 20 f. — III. A legújabb magyar Szentírásról. *Tárkányi J. Bélától.* 40 f. — IV. A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. *Szász Károlytól.* 20 f. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiank feladása. *Toldy Ferencztől.* 20 f. — VI. A keleti török nyelvről. *Vámbery Ármintól.* 20 f. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sandortól.* 60 f. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei. a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól.* Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (I. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. 1 K 20 f. — 5. Szenczi Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől.* — X. A magyar bővített mondat. *Brassai Sámuelről.* 40 f. — XI. Jelentés a felső-ausztriai kolostoroknak Magyarországot illető kézíratai- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól.* 40 f. (1867—1869.)
- II. k.** I. A Konstantinápolyból legújban érkezett négy Corvin-codexről. *Mátray Gábor* l. tagtól. 20 f. — II. A tragikaj felfogásról. Székkfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól 40 f. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól 40 f. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. *Finály Henrik* l. tagtól. 40 f. — V. Solomos Dénes költeményei és a hét-szigeti görög néplyelv. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 40 f. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székkfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 40 f. — VII. Ujabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növénytani névtár XVII. és XVIII. századbeli párluzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Bessenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 80 f. — VIII. A sémi magánhangzókról és megjelölések módjairól. Gr. *Kuun Géza* lev. tagtól. 40 f. — IX. Magyar szófejtetések. *Szilády Áron* l. tagtól. 20 f. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székkfoglaló. *Szénássy Sándor* l. tagtól. 60 f. — XI. A defterekről. *Szilády Áron* lev. tagtól. 40 f. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. *Szvorényi Józseftől.* 20 f. (1869—1872.)
- III. k.** I. Commentarius commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázó után. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 80 f. — II. Apáczai Cséri János Barczai Akos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. *Szabó Károly* r. tagtól. 20 f. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. *Szabó Imre* t. tagtól. 20 f. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székkfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 40 f. — V. Emlékbeszéd Engel József felett. *Finály Henrik* l. tagtól 20 f. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ősköltészetre. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 80 f. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Agost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 20 f. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. *Goldziher Ignác*tól. 60 f. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól 20 f. — X. Adalékok Krim történetéhez. Gr. *Kuun Géza* l. tagtól. 40 f. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól 40 f. (1872—1873.)
- IV. k.** I. szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére. különös tekintettel a magyarra. *Brassai Sámuel* r. tagtól 80 f. — II. szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálmik dana hangjegyre. 40 f. — III. szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivelése hazánkban. Székkfoglaló *Bartal Antal* l. tagtól 80 f. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinand* l. tagtól 40 f. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. Dr. *Goldziher Ignác*tól. 40 f. — VI. szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. *Budenz József* r. tagtól. 30 f. — VII. szám. Az új szókrról. *Fogarasi János* r. tagtól. 30 f. — VIII. szám. Az új magyar orthologia. *Toldy Ferencz* r. tagtól. 30 f. — IX. szám. Az ik-es igékről. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 30 f. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* l. tagtól. 1875. 30 f. (1873—1875.)
- V. k.** I. szám. Nyelvészkező hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinand* lev. tagtól. 50 f. — II. sz. A neo- és palæologia ügyében. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 60 f. — III. szám. A hangsulyról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinand* lev. tagtól 60 f. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballaqi Mór* r. tagtól. 30 f. —

ADALÉKOK
AZ EGYIPTOMI NYELVHEZ.

MAHLER EDÉTŐL.

(Öbrastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1901. febr. 4-iki ülésén.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1901.

Adalékok az egyiptomi nyelvhez.

Mahler Edétől.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1901. febr. 4-iki ülésén.)

A) *Noferhaut-nak, III. Thutmosis hadsegédének síremléke.*

III. Thutmosis, a győzelmes hódító, a XVIII. dynastia leg-hatalmasabb faraója, birodalma határait északra és délre messze kiterjesztette. 18 évi időközben [a XXIII. uralkodó-évtől a XL.-ig] tizenöt nagy hadjáratot vezetett, és így nemcsak az egész északi vidéket hódította meg az Amanus hegységig, de Assyriát, Ciliciát és Cyprust is adófizetővé tette. Felső-Rutennu egyesült népeit [Palaestinát és Coelesyriát] legyőzte, leigázta Phoenikiát, Nubiát, és Puntországot megadóztatta. Hódításaiban rendkívüli szolgálato-
kát tett neki *Noferhaut*, a *Matoš*-csapat¹⁾ főparancsnoka. III. Thutmosis azzal jutalmazta meg őt, hogy a meghódított tartományok helytartójává nevezte ki és neki halála után síremléket állított. Ezen a következő czimet adja neki:

„šms nb-f r lw-t-ω-f hr sm-t rs-t ml-tt ns sm-ωt.“

azaz: „Urának kísérelője a Dél és az Észak országába vivő útjain, a birodalmi helytartó.“

Ez az emlék annál érdekesebb ránk nézve, mivel a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában van.

Anyaga rózsaszínű granit, 96 cm. magas, 50 cm. széles, 30 cm. vastag. Nemcsak a Nemz. Múzeum régiség-osztályának egyik leg-bebecsebb darabja, de a maga nemében is egyike a legértékesebb és legritkább emlékeknek. Ismeretes dolog, hogy *IV. Amenhotep*,

¹⁾ A *Matoš*-csapat egy csendőr-hadtest-forma volt. Már a legrégebb időktől fogva szokásban volt ugyanis Egyiptomban az elfogott harcosokat zsoldba fogadni. Az ilyen zsoldosokból csapatot alakítottak azután, a melyet csendőrségi czélokra használtak.

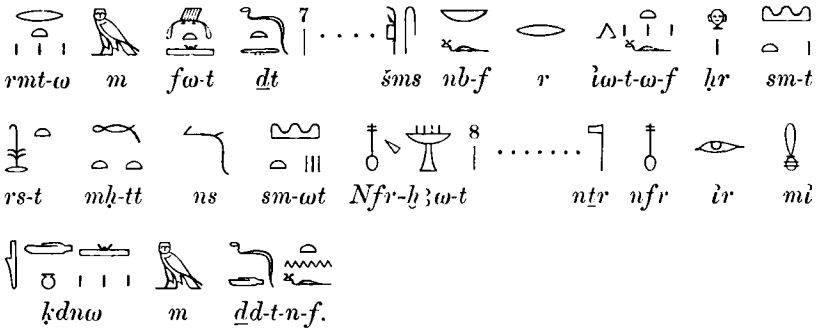
melléknevén *Chunaten*, egészen új vallást hozott be Egyiptomba, a minnek a következménye az addig nagy tiszteletnek örvendő Amon-cultus végromlása volt. Az Amon-papokat üldözték és mindent megsemmisítettek, a mi az Amon-cultusra vonatkozott. Azért minden emléken, a melyet előtáláltak, az Amon-isten képét kikaparták vagy valami más módon tönkretették. Csak kevés emlék került ki ezeket az üldözéseket és ehhez a kevés emlékehez tartozik a *III. Thutmosis-féle stéla is, a melyet bátor hadsegédének, Noferhaut-nak köszönete és halála jeléül állított.*

A stélának tudományos értékét nem kevésbé növeli az a körülmény, hogy felirati anyaga nem kevéssel járul az ókori egyiptomi nyelv és történelem felderítéséhez.

Felső szélén a szárnyas napkorong látható, mellette mindkét oldalról a lefüggő uraeus-kígyó díszíti; ez az egyiptomi művészet egyik legfontosabb jelképi díszítése. A napszárnyak alatt jobbról és balról az uraeus-kígyó képei mellett áll: „*Bhd-t*“ azaz *Edfu*.

A középső mezőn az áldozati asztal van ábrázolva, gazdagon megrakva különböző áldozati ajándékokkal, mint kenyér, boros-, sörös-, tejes-kancsó, virágok, libák, marhahús stb. Mindez megfelelt az ó-egyiptomi vallásos felfogásnak, a mely szerint az ember halandó testi hüvelyén kívül még két elpusztíthatatlan szellemi tényezőtől áll, a melyek közül az egyik, a „*Ba*“ a halál pillanatában odahagyja a földi hüvelyét és, miután Osiris birói széke előtt a vizsgálatot kiállotta, a boldogok országában minden földi szomorúságtól ment életet folytatott. A második szellemi tényező, a „*Ka*“ pedig, még a földi testtől való megszabadulás után is, a halott közelében maradt, mert nem nélkülözhetette egészen az anyagot. A rokonoknak és a hozzátartozóknak pedig kötelességük volt, neki a meghatározott ünnepnapokon mindenféle ajándékokat vinni, mint p. o. húst, lepényt, sört, bort, ruhát, tömjént és kenőcsöket. Ezekkel még az élettelen kőzetbe is képes volt a *Ka*-ban lakozó szellemi erő életet önteni. Így állván a dolog, nem hiányozhatott a stéláról az áldozati asztal.

Az egyik oldalon (az áldozati asztaltól jobbra) látható az Amon-Ra isten; trónuson ül, fejét nagy Átef-tollak ékesítik, baljában tartja a kormánypálczát [amely mint hieroglyph a „*ws* = hatalom“], jobbában az élet kulcsát [„*nh* = élet“]. Vele szemben az asztal másik oldalán *Mn-hpr-R* király = *III. Thutmosis*, királyi

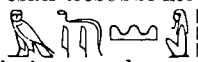
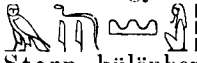

Fordítás: „A Matoï-csapat vezérének, a boldog emlékü *Nfr-h;w-t*-nak hymnusa Amon-hoz, hódolata az istenek urának: Légy üdvözölve, istenek Ura, Amon, a két kormánypálcza Horusa! Virányaidba jövén, gyönyörrel telvék növényei fölötted, minden tiszta helyeiden és minden pompás berkeidben. Eljövök Hozzád és dicsőítem szépségedet; megengeded, hogy szerettessek az emberek között mindenütt és mindörökké . . . Urának kísérője útjain a Dél és az Észak országába, *Nfr-h;w-t*, birodalmi helytartó a jó Isten, a ki mindent megtesz, a mint mondta vala.“

Commentár.

I. „sn“ (l. 1. sort) Brugsch szerint [Lex. 1243] „a földet megszagolni“, „a földet az orral érinteni“; mellette, mint determinativum, az orr képe és a földé „t“. Tehát „arcczal a földre borúlni“, „valakinek hódolni“ kifejezéseket is jelenti, azaz = „hódolat“, „tiszteletnyilvánítás“.

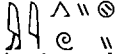
II. „m^dw“ (l. 1—2. sort) bizonyára a Matoï-csapat jelölése, vagyis azé a csendőr-hadtesté, a melynek eredetét Brugsch („Aegyptologie“, 246. l.)   ország népétől származtatja, a mely a déli népek lajstromában „Punt“ törzsei közt van említve, és a melynek egy négerfajhoz kellett tartoznia. Már az egyiptomi birodalom történetének legrégibb korszakában esik szó róluk; így pl. az Una-féle feliratban (l. Erman „Commentar zur Inschrift des Una“ című érteke-

© csak későbbi módosulása a „*w*“-nak. A Ptolemaeusok idejében a írásmód látszik szokásosabbnak. A *Hch;p* sté-lája is, a melyet annak idején Lepsius szerzett meg a berlini múzeum számára, s a melyet később Ludwig Stern méltatott be-hatőbb tárgyalásra (l. Zeitschrift für ägypt. Sprache 1884, 101. l.), csoporttal jelzi a Matoï-csapatot (l. 5. és 6. sort). Stern különben úgy vélekedik, hogy a Matoï-csapat, a melynek élén *Hch;p* állott, ázsiai vagy valószínűleg libyai csapat volt, s a Ptolemaeus-királyok szolgálatába állott.

A Matoï-csapat tisztjei, mint a többi csapattestekéi, külön-böző rangfokozatokba oszlottak. A legfőbbik közülök, tehát a parancsoló tábornok neve „*wr*“ volt. Ilyen volt *Nfr-h;w-t* is, a kit III. Thutmosis nagy érdemei miatt rendkívül kitüntetett. Ő egyszersmind az „idegen országok helytartója“ = „*ns sm-wt*“ is volt (l. a szóbanforgó stéla 7. sorát) és így a legfőbb állami méltóságokat ruházta reá, a melyek csak akkor voltak hozzáférhetők egy Matoï-csapatbeli tiszt számára, ha a legfőbb parancsolója volt ennek a csapatnak. Úgy látszik tehát, hogy a *Matoï-csapat III. Thutmosis idejében nem közönséges csendőr-hadtest volt, de a király testőrségét képezte.* Azért volt *Nfr-h;w-t* „*šms nb-f r iw-t-uf hr sm-t rs-t mh-tt*“ = „urának kísérete útjain a Dél és az Észak országába“.

III. Különös philologiai érdekű *Nfr-h;w-t* névírása. A 2. sor-ban a következő hieroglyph-csoportot találjuk a jelölésére: ; a 7.-ben . Ennek a megvilágosítását Brugsch „Hier.-demot. Wörterbuch“ című művében (1024. l.) találjuk meg; ott az „oltár, oltárasztal“ szavakra a következő csoportokat találjuk: (Abyd.), (Lepsius, Denkmäler II, 92), (ib. 28) (ib. 69—70); ezek pedig variánsai a következő csoportnak: „*h;w-t*“. Tehát = azaz: „*Nfr-h;w-t*.“

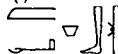
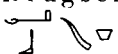
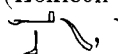
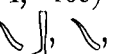
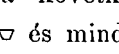
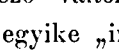
IV. Érdekes a csoport is (l. 2. s.). Ehhez jó meg-felelőt találunk a W. M. Müller által („Zeitschrift f. ägypt. Spr.“ 1891, 99. l.) tárgyalt alakokban: (Todtenbuch, Lepsius

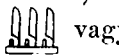
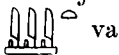

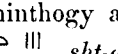
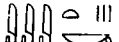
125, 40), (Prisse 11, 4), (Lepsius, Denkm. III, 13 a), (Florenz 2605) stb. *Nfr-h;w-t* tehát az ő Amon-hoz intézett himnusát a következő *üdvözlő* szavakkal vezet be:

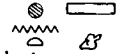
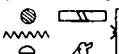

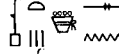
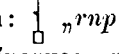
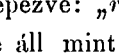
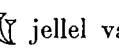
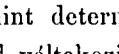
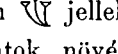
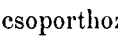
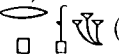

azaz: „Légy üdvözölve, istenek ura, Amon, a két kormánypálcza Horusa!”

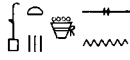
A „két kormánypálcza” = Alsó- és Felső-Egyiptom, a melyek III. Thutmosis dicsőséges uralma alatt egységes hatalommá olvadtak össze.

V. A „m-*b*” csoportban (l. 3. s.) az „*b*” tő az egyszerű „*m*” előjáróval össze van kapcsolva; ez olyan sajátság, a mi a hieroglyph-rendszerhez nem idegen. „*b*” kifejezésére Brugsch (Lexicon I, 169) a következő változatokat adja: , , , , és mindegyike „irány”-t jelent; az „*m*” praepositívóval kapcsolatban tehát „-ba, -be, felé”-t jelent „valahová menni, valahová jönni” stb. értelemben.

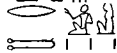

VI. vagy vagy is, azaz „*sh*” vagy „*sh-t*” jelentése „vadászni, vadászat”; szűkebb értelemben: „mezőn lenni, idejét a szabadban tölteni”; de a „mező, virány” szó többes száma és minthogy a „*k*” betű a 2. személy hímnemű ragja, tehát „*sh-t-w-k*” = „a te mezőid, virányaid”.

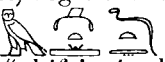
VII. „*hnt*” (4. sor) a karnaki templom feliratain is előfordul és „magán kívül lenni az örömtől, tele lenni örömmel és boldogsággal” kifejezéseket jelenti. Egy változata: (Medineh-Abu).

VIII. A (4. sor) csoporthoz a következőket kell megjegyezni: „*rn-p*” = virágnani; ebből van a segítségével a főnév képezve: „*rn-p-t*” = „virágzás, növény”, vagy hasonló. Azért mellette áll mint determinatívum a virág jele: , amely sok esetben jellel váltakozik; „*rn-p-ot*” tehát a többese = „virágzatok, növények, növényzetek etc.”, sőt „füvek” is. Más írásmódok: (Brugsch), (Louvre, C 55). Lásd ehhez Erman „Defective Schreibungen” című értekezését (Zeit-

schrift für ägypt. Spr. 1891, 36). „*np-wt-sn*“ tehát = „növényei“ (t. i. a virányaidé).

IX. Figyelemre méltó a (3. sor) alak is. Ezt mint az imperativus egyesének 2. személyét foghatnók fel. Voltaképen az imperativusnak az egyesben nincs végzete, de nem ritka eset, ha az imperativust a pronomén absolutum egyesszáma „*tw*“ követi (l. Erman: „Ägypt. Grammatik“ § 257). Szövegünk közelebbi vizsgálatából kitűnik, hogy itt az imperativus nem áll helyén; ez tehát azon kevés számú esetek egyike, a melyekben „“ a személytelen (azaz határozatlan) névmást, a német „*man*“-t fejezi ki. Tehát ezt a helyet (3—4. sor): így kell fordítanunk: „virányaidba jönnék“ (németül: „*man* kommt in deine Gefilde“).

X. (6. sor) defectiv írásmódja a „*mt-w*“-nak. Mindenesetre egyenlő a különben használatos csoporttal, minthogy a , amint tudjuk, csak a modificatiója és a legtöbb már a birodalom középső korában „“-vé ment át. Ha tehát helyett itt áll, az nem feltűnő; és mivel a többesszám -val van kifejezve, a determinativum hiánya miatt sem idegenkedhetünk tőle. Psammetik királynak a Boulaq-i múzeumban őrzött granit-stéláján szintén hiányzik a 7. sorban álló kifejezés mellől a megfelelő determinativum; itt ez áll: (l. K. Piehl, Zeitschr. f. ägypt. Spr. 1887, 120).

XI. „*fw*“ = „távol“. „*fw-t*“ (6. sor) tehát -ból suffixummal képzett főnév a „távolság“ jelentésben; megfelelője megvan a csoportban = „örökkévalóság“, jöllehet a „távolt, messzeséget, végtelent“ a térre vonatkozólag fejezi ki, míg az utóbbi az időre. egyenlő tehát a „messzeségben és örökkévalóságban“ kifejezéssel, azaz: „mindenütt és örökké“.

XII. A 7. és 8. sornál a kő egy kevésbé megsérült. Az első csoport, a melylyel a 7. sor kezdődik, a „*šms*“ jegye. Jöllehet ez sem egészen ép, de az előbbi részek kétségtelenné teszik, hogy a csoport = „*šms*“ volt, a mely a koptban „kisérő“-nek felel meg. Mint változatokat lásd még: (Unas 313; Lepsius, Denkmäler II, 122, 5). A pontosabb jelzés volna.

B) A *sdr* és *wrš* szavak alapjelentései az egyiptomiban.

A „Zeitschrift f. ägypt. Sprache“ XXX. és XXXI. kötetében Heinrich Schäfer beható módon foglalkozik a Papyrus Ebers egy részének a megvilágításával és ebből az alkalomból a *sdr* és *wrš* szavak jelentéseit keresi (l. XXXI, 51). Ezeknek a szavaknak a következő jelentéseit használják:

sdr = „feküdni, aludni“

wrš = „ébren lenni, időt tölteni.“

Speciálisan az utóbbival Steindorff is foglalkozott (Zeitschr. für ägypt. Sprache XXVII, 107).

Schäfer ezeknek a jelentéseknek helyességén kifejzi kételkedését és kifejti, hogy:

sdr = „éjjel“

wrš = „nappal“.

Irányadó volt előtte e tekintetben Eb. 53, 4, a hol ezt olvassuk: „engedd, [hogy neked hozzanak] egy *mnt*-korsót, félig vízzel telve, félig *d;rt*-gyümölcsessel“ és azután így folytatódik a szöveg:

„*rdi hrk lrs hrw 4, wrš-s n šw, sdr-s n i;dt.*“

azaz: „Hagyd azt (t. i. a korsót) 4 napig állani, nappal a napfénynél, éjtszaka a harmatban.“

Vajjon kényszerít-e ez a mondat bennünket arra, hogy az előbb általános alapértelmet „*sdr* = „feküdni, aludni“ feladjuk? A mondat értelmére nincs befolyással, ha így is fordítjuk: „A korsó álljon a napon, míg az ember ébren van; a míg alszik, addig a harmatban (álljon).“

Mindenesetre ősrégi szokás, hogy az ember a nappalt polgári foglalkozásának, az éjjelt a nyugalomnak, az alvásnak szenteli és így az az idő, a melyben az ember fekszik és alszik, az éjtszaka. És így ezeket a kifejezéseket synonym módjára is használhatták. A héberben is megtaláljuk a „*בשכבך ובקימך*“ kifejezéseket a „nappal és éjjel“ fogalmakra, de azért senki sem ismerheti a „*שכב*“ és „*קימ*“ igék alapjelentését félre. Ha valami az alatt az idő alatt történt, a melyet mint a polgári nap éjtszakai felét fogunk fel és közönségesen „éjjel“-nek nevezünk, úgy gyakran találjuk az időt a „*בשכבך*“ kifejezéssel jelölve, azaz: „az az idő, a melyben fekszel.“

Hogy ez így van, az legjobban kitűnik a Schäfer idézte helyből. A tanító szemére veti a szófogadatlan tanulóknak:

„*l̄r sdr-tw, l̄w-tw ḥr mtr-tk*
wrš-tw, l̄w-tw ḥr sb̄-k
l̄w b̄w sdm-k mtr-t nb-t“

Schäfer ezt így fordítja:

„Ha *éjjel* volt, oktattak téged,
 ha *nappal* volt, tanítottak téged,
 a nélkül, hogy te folytattad volna tanulmányaidat.“

Ezt a fordítást azzal okolja meg, hogy „e két mondattal *l̄r sdr-tw* *wrš-tw* együttvéve nem akart a tanító többet mondani, mint azt, hogy „*folyton* tanítottak téged“. Tehát az „*wrš*“ és „*sdr*“ szókban olyan fogalmaknak kell rejleniök, a melyek egymást a „mindig, folytonosan“ fogalmára egészítik ki.

De hát — kérdem én — ez a két, egymást a „mindig, folytonosan“ fogalomra kiegészítő szó: „*wrš* és *sdr*“ csak „nappal és éjjel“ *alappjelentésű* lehet?

Az magától értetődik, hogy a fentemlitett két mondat (*l̄r sdr-tw* *wrš-tw*) nem jelent mást, mint azt, hogy „*folyton* tanítottak téged“; de senmi sem kényszerít arra, hogy azért a „*sdr*“ szóban mást lássunk, mint „feküdni, aludni“ értelmet és az „*wrš*“ szót másképp értelmezzük, mint „ébren lenni“. Csak így kell lefordítunk:

„Ha feküdtél, oktattak téged,
 ha ébren voltál, tanítottak téged
“

Schäfer azt hiszi, hogy csodálatos valami, szemrehányást tenni azért egy tanulóknak, a mért nem okült azon, a mire akkor tanították, mikor aludt. A parallelismus sincs így eléggé kiemelve — véli Schäfer —, ha az eddigi alappjelentését a fenti szóknek megtartjuk, mert hisz az ágybanfekvés sem zárja ki az ébrenléletet. De itt nem a fekvés és virrasztás fogalmairól van szó, hanem a „mindig, folytonosan“ fogalomnak alaki kifejezéséről. És ide a „*sdr*“ és „*wrš*“ kifejezések, megtartva előbbi alappjelentésüket, nagyon jól illenek. Más nyelvekben is olvasunk hasonló nyelvfordulatokat, p. u. (Deuteronomium VI, 7):

ושננתם לבניך ודברת בם
 בשבתך בביתך ובלכתך בדרך
 ובשכבך ובקומך

„Vésd be (az itt közölt tanokat) gyermekeid szívébe és tanítsd meg őket rájuk, ha házadban időzöl vagy ha úton vagy, ha lefekszel és ha felkelsz.“

Ilyenformán áll a dolog a halotti könyv 87. fejezetének a helyével is:

sdr-kwł, mst-kwł hrw nb

Ezt Schäfer (Zeitsch. f. ägypt. Spr. XXXI, 55) így fordítja:

„Én megvagyok éjjel és újjászületek minden napon [azaz: nappal is vagyok].“

Itt tehát a Schäfer említette „*sdr*“ és „*wrš*“ között paral-
lélizmus épen nem található, mert itt nem áll:

sdr-kwł, wrš-kwł hrw nb

a mi Schäfer szerint annyit jelentene, hogy „vagyok éjjel és nappal“, hanem itt a nap a szokásos jellel \odot „*hrw* = nappal“ jut kifejezésre. A „*sdr*“ csoportja itt mint *ige* szerepel, ellátva az egyesszámú 1. személy ragjával („*kwł*“); ennek megfelelőleg a „*mst-kwł*“ *ige* is ugyanazzal a pronominalis raggal ellátva, ugyanazon igealakban áll. Azért így kell a fenti idézetet fordítanunk:

„lenyugszom és újjászületek minden napon“

Igy a „*sdr*“-t grammatikai alakjának megfelelőleg fordítottuk és a „*hrw nb*“ fordításával sem önkényeskedtünk. A szöveg illeten fordítása nem hat bántóan, mert így is kitetszik a kifejezésből a „mindig, folytonosan“ fogalma.

Mindez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a „*sdr*“ és „*wrš*“ párhuzamosan állítva egymással, az „éjjel-nappal“ vagy „mindig“ vagy hasonló értelmet adnak. Sőt nagyon is könnyen előállhat az eset, hogy a „nyugodni“ és „ébredni“ fogalmakat megfelelő helyzetben a „mindig, folytonosan“ fogalom költői kifejezésére is használták. Ez az eset p. o. az Erman-közlötte szövegben (Nfr-k; r^c király levele, Zeitschr. f. ägypt. Spr. XXXI, 67) is. Itt a következő áll:

. *in wrš-k sdr-k*

Itt a „*sdr*“ és „*wrš*“ úgy állanak egymás mellett és oly módon függenek össze, hogy együtt az „éjjel-nappal“ vagy „folytonosan“ fogalmát fejezik ki; helyesen fordítja tehát Erman:

„Te éjjel-nappal vagy.“

De soha semmi esetre sem vehető „*sdr*“ és „*wrš*“ abban a jelentésben, a mit mi *chronologiai* értelemben a „nap“ és „éjtszaka“ fogalmán értünk.

A milyen helytelen volna az a következtetés, hogy a héberben, mert a folytonosság fogalmát gyakran fejezi ki „בשכבך ובקומך“, tehát

„שכב“ = לילה = éjtszaka

és „קום“ = יום = nap

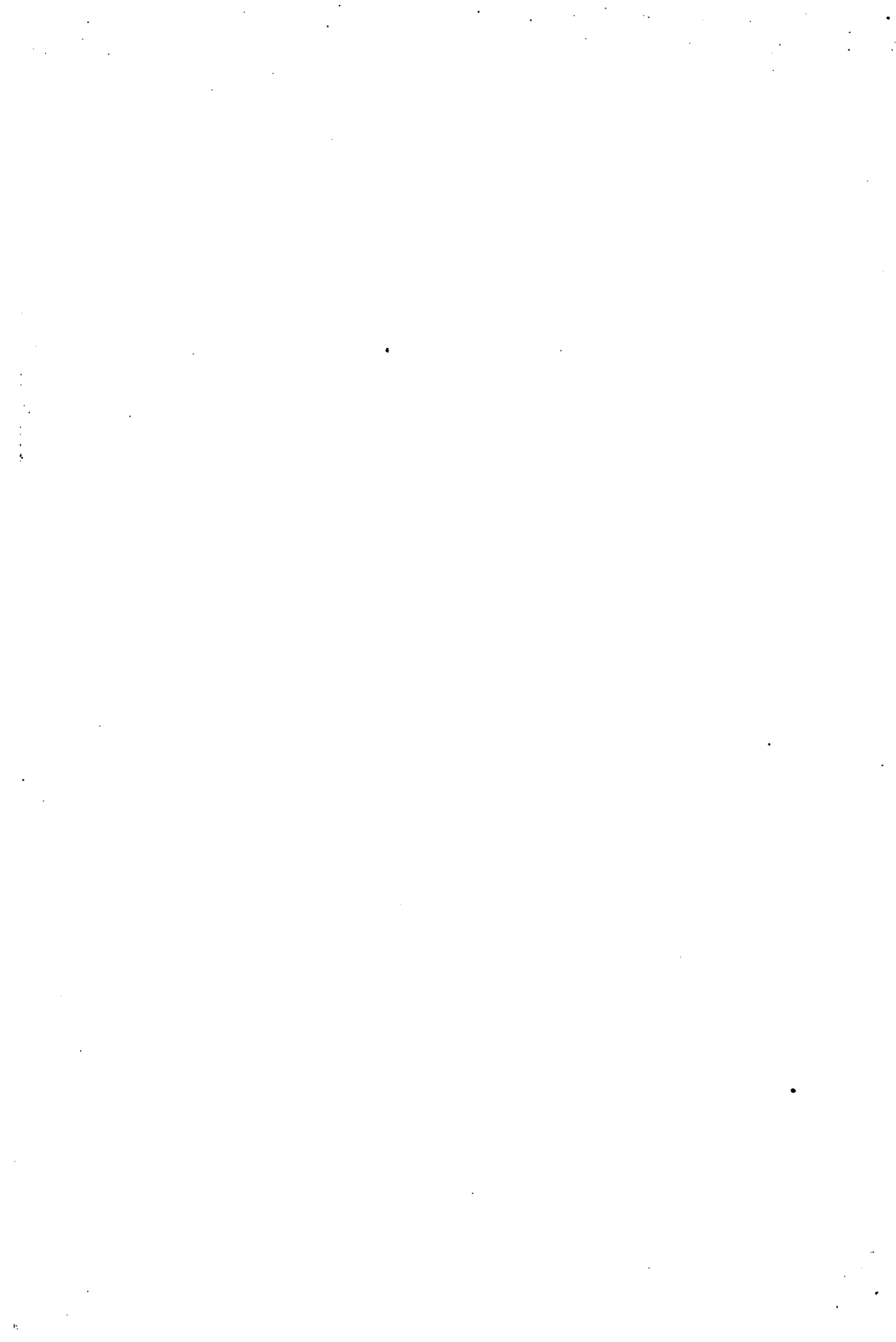
épen olyan helytelen az egyiptomiban is az a tétel, hogy:

„*sdr*“ = *grh* = éjtszaka

„*wrš*“ = *hrw* = nap.

A „nyugodni“ vagy „feküdni“ fogalmak, minthogy a természet követelményeit és az általános szokást fejezik ki és vonatkozásban vannak az éjtszakára, könnyen fedezhették az ember előtt az „éjjel“ fogalmát; épen ilyen módon szorosán összefügg az ébrenlét eszméje a „természetszerű nappal“ fogalmával. A következtetés útján a nélkül, hogy valami önkény esett volna a nyelven, könnyen kapcsolódhatott össze a polgári nap két része az emberi élet szokásos berendezésének megfelelő cselekvésekkel és körülményekkel. Nincs nehézség a dologban, hogy megértsük azt is, hogy az „*wrš*“ és „*sdr*“ szók egyes kapcsolataiban miért jelölték a „*hrw*“ és „*grh*“ („napszaka“ és „éjtszaka“) eszméit megfelelő cselekvéseivel és szokásaival életüknek. *De azért alapjelentése az „wrš“ szónak sohasem „napszaka“ és „sdr“-nek sohasem „éjtszaka“.*

A „*sdr*“ igét mint a „*dr*“ causativumát fogom fel („*dr*“ = „egész, kész, teljes“). Tehát „*sdr*“ = „kiegészíteni, elkészíteni, teljesíteni, befejezni“; tehát: „a napi munkát befejezni, a napot bevégezni, nyugalomra térni“ azaz: „nyugodni, feküdni, aludni“ = „שכב“.

- V. szám. Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett *Szász Károly* l. tagtól. 50 f. — VI. szám. Művészet és nemzetiség. *Bartalus István* l. tagtól. 40 f. VII. szám. Aeschylus. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1 K 60 f. — VIII. szám. A mutató névmás hibás használata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 20 f. — IX. szám. Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvújításra nézve. *Imre Sándor* l. tagtól 1 K 20 f. — X. szám. Bécezy Károly emlékezete. *Arany László* l. tagtól. (1875—1876.)
- VI. k.** I. szám. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. *Magr Auréltól* 20 f. — II. szám. A manduk szertartások könyve. *Bálint Gábortól*. 20 f. — A rómaiak satirájáról és satirairóikról. *Dr. Barna Ignác* l. tagtól 40 f. — IV. szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. *Goldziher Ignác* l. tagtól. 1 K. — V. Emlékbeszéd *Jakab István* l. t. fölött. *Szász Károly* r. tagtól. 20 f. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István* l. tagtól. II. *Vaszary Kozlostól*. III. *Révész Imre* l. tagtól. 1 K 20 f. — VII. Emlékbeszéd *Mátray Gábor* l. t. felett. *Bartalus István* l. tagtól 20 f. — VIII. A mordvaiak történelmi viszonyosságai. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 40 f. — IX. Eranos. *Tel'fy Iván* l. tagtól. 40 f. — X. Az ik-es igékről. *Joannovics György* l. tagtól 80 f. (1876.)
- VII. k.** I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 1 K. — II. Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasznítása. *Budenz József* r. tagtól. 20 f. — III. Lessing (székkfogaló). *Zichy Antal* l. tagtól. 40 f. — IV. Kapcsolat a magyar és szuomi irodalom között. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 20 f. — Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 60 f. — VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. *Tel'fy Iván* l. tagtól. Ára 60 f. — VII. A nevek uk és ük személyragairól. *Imre Sándor* l. tagtól. 40 f. — VIII. Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. *Ballagi Mór* r. tagtól. 40 f. — IX. A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. *Vámbéry Ármintól*. 20 f. — X. Bátori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székkfogaló.) *Volf Györgytől*. 20 f.
- VIII. k.** I. Corvin-codexek. *Dr. Ábel Jenőtől*. 1 K 20 f. — II. A mordvaiak pogány istenei s ünnepi szertartásai. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 1 K. — III. Oroszlapp utazásomból. *Dr. Genetz Arvidtól*. 40 f. — IV. Tanulmány a japáni művészetéről. *Gr. Zichy Ágosttól*. 2 K. — V. Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta *Szász Károly* r. t. 20 f. — VI. Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 40 f. — VII. Az ugynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben *Mayer Auréltól*. 1 K 20 f. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. *Dr. Ábel Jenőtől*. 1 K 60 f. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. *Dr. Pozder Károlytól*. 1 K. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székkfogaló *Imre Sándortól*. 60 f.
- IX. k.** I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. *Budenz J.* r. tagtól. 20 f. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. *Dr. gr. Zichy Ágost* l. tagtól 80 f. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. *Ballagi Mór* r. tagtól. 40 f. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. *Vámbéry Ármin* r. tagtól. 60 f. — A Kún- vagy Petrarka-codex és a kúnok. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 60 f. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag. felett. *Szász Károly* r. tagtól. 10 f. — VII. Ős vallásunk főistenei. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 80 f. — VIII. Schopenhauer aesthetikája. *Dr. Ruzsicska Kálmántól*. 20 f. — XI. Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. *Barna F.* l. tagtól. 60 f. — X. Lessing mint philologus. *Dr. Kont Ignácztól*. 60 f. — XI. Magyar egyház népelemek a XVIII. századból. Székkfogaló. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 1 K. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 40 f.
- X. k.** I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székkfogaló.) *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 60 f. — II. Etselburg és a magyar hünmóna. (Székkfogaló.) *Heinrich Gusztav* l. tagtól. 40 f. — III. A M. T. Akadémia és a szémi irodalmi társaság. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 40 f. — IV. Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) *Joannovics György* t. tagtól. 60 f. — V. Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 f. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusáival. Miveltégtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) *Dr. Petz Vilmostól*. 1 K 20 f. — Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. *Szász Károlytól*. 20 f. — VIII. Cationale et Passionale Hungaricum. *Bogisich Mihálytól*. 60 f. — IX. Az erdélyi lirlapirodalom története 1848-ig. *Jakab Elektől*. 1 K. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kultag felett. *Dr. Heinrich Gusztavtól*. 80 f. — XI. Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. *Bartalus Istvántól*. 80 f. — XII. A magyar romanticismus. *Bánóczy Józseftől*. 20 f. — XIII. Újabb adalék a magyar zene történelméhez. *Bartalus Istvántól*. 80 f.
- XI. k.** I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 40 f. — II. Ujgörög irodalmi termékek. *Dr. Tel'fy Iván* l. tagtól. 80 f. — III. Középkori görög verses regények. *Dr. Tel'fy Iván* l. tagtól. 60 f. — IV. Idegen szók a görögben és latinban. *Dr. Pozder Károlytól*. 1 K. — V. A esuva-

- sokrol. *Vámbery Ármín* r. tagtól 60 f. — VI. A számlálás módjai és az év hónapjai. *Hunfalvy Pál* r. tagtól 40 f. — VII. Telegdi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. *Majláth Béla* l. tagtól. 20 f. — VIII. Káldi György nyelve. *Dr. Kiss Ignác*tól. 1 K. — IX. A mulhammedán jogtudomány eredetéről. *Goldziher Ignác* l. tagtól 20 f. — X. Vámbery Ármín «A magyarok eredete ezimű műve néhány főbb állításának bírálata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 1 K 20 f. — XI. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a nyelvőr. *Ballagi Mór* r. tagtól. 40 f. — XII. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszok Hunfalvy Pál bírálati megjegyzéseire. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 60 f.
- XII. k. 1.** Seneca tragédiái. *Dr. Kont Ignác*tól. 1 K 20 f. — II. Szombatos codexek. *Dr. Nagy Sándortól*, 60 f. — III. A reflexiv és vallásérkölsi elem a költészetben s Longfellow. Székfoglaló. *Szász Béla* l. tagtól. 60 f. — IV. A belviszonyragok használata a magyarban. *Kúnos Ignác* és *Munkácsi Bernáttól*. 1 K. — V. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. *Vámbery Ármín* r. tagtól. 1 K. — VI. Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? *Volf György* l. tagtól. 1 K. — VII. A kasztamuni-i török nyelvjárás. *Irta Thury József*. 1 K. — VIII. Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. *Tel'fy Iván* l. tagtól. 40 f. — IX. Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. *Kálmány Lajostól*. 40 f. — X. A mondat dualismusa. *Brassai Sámuel*től. 1 K 20 f. — XI. A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. *Gr. Kuun Géza* t. tagtól. 80 f. — XII. Isota Nogarola. *Ábel Jenőtől*. 1 K.
- XIII. k. 1.** Kudrun, a monda és az eposz. *Heinrich G.* l. tagtól. 80 f. — II. A votják nép multja és jelene. *Barna F.* l. tagtól. 60 f. — III. Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. *Goldziher I.* l. tagtól. 80 f. — IV. A homeroszi Demeter-hymusról. *Ábel Jenő* l. tagtól. 1 K. — V. A votjákok pogány vallásáról. *Barna Ferdinánd* l. tagtól. 40 f. — VI. A régi magyar nyelv szótára. *Szarvas Gábor* r. tagtól. 20 f. — VII. Egy kis viszhang Vámbery Ármín ur válaszára. *Budenz J.* r. tagtól. 40 f. — VIII. Ki volt Calepinus magyar tolmáca. *Szily Kálmán* r. tagtól. 20 f. — IX. Szegedi Lénárt énekeskönyve. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 1 K. — X. Szórendi tanulmányok. I. rész. *Joannovics Györgytől*. 60 f. — XI. A kisebb görög tragikusok tropusai. *Petz Vilmostól*. 20 f. — XII. Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. *Tel'fy Ivántól*. 60 f.
- XIV. k. 1.** Az ó- és középkori Terentius biographiák. *Ábel Jenőtől*. 80 f. — II. Szórendi tanulmányok. II. rész. *Joannovics Györgytől*. 80 f. — III. A mordva nép házassági szokásai. *Barna F.* l. tagtól. 60 f. — IV. Jelentés ujhellén munkákról. *Tel'fy Iván* l. tagtól. 60 f. — V. Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. *Kálmány Lajostól*. 20 f. — VI. Etymologium magnum Romaniae. *Putnoky Miklóstól*. 40 f. — VII. A magyar szótók. *Simonyi Zsigmond*tól. 60 f. — VIII. A nyelvújítás történetéhez. *Simonyi Zsigmond*tól. 40 f. — IX. Szórend és accentus. *Brassai Sámuel* t. tagtól. 80 f. — X. Három francia hellenista és a volapük. *Tel'fy Iván* l. tagtól. 40 f. — XI. Euhemeri reliquia. *Nemethy Gezá*tól. 1 K 20 f. — XII. Gáti István steganographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. *Vikár Bélától*. 80 f.
- XV. k. 1.** Az iszlam vallásos mozgalmai az első négy században. *Dr. Schreiner Márton*tól. 60 f. — II. André Chénier költészete. *Haraszi Gyulától*. 3 K. — III. Kombináló szóalkotás. *Simonyi Zsigmond*tól. 80 f. — IV. Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. *Hunfalvy Páltól*. 30 f. — V. Psychiatria és politika. *Zichy Antaltól*. 20 f. — VI. Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. *Tel'fy Ivántól*. 1 K 20 f. — VII. A magyarzene tudományos tárgyalása. *Ponori Theurewk Emiltől*. 40 f. — VIII. A hangsúly a szláv nyelvekben. *Asbóth Oszkártól*. 1 K 60 f. — IX. A nyelvújítás és az idegenszerűségek. *Simonyi Zsigmond*tól. 1 K 20 f. — X. Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. *Tel'fy Ivántól*. 80 f. — XI. Tanulmányok az újkori persa irodalom történetéből. *Dr. Kégl Sándortól*. 3 K. — XII. Ujabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. *Gróf Kuun Gézá*tól. 30 f.
- XVI. k. 1.** A besztercei szövedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. *Finály Henriktől*. 4 K. — II. A pogány arabok költészetének hagyománya. (Székfoglaló.) *Goldziher Ignác*tól. 1 K 20 f. — III. A szláv szók a magyar nyelvben. *Asbóth Oszkártól*. 90 f. — IV. Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. *Pecz Vilmostól*. 60 f. — V. Új-görög munkák ismertetése. *Tel'fy Ivántól*. 40 f. — VI. Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. *Tel'fy Ivántól*. 30 f. — VII. A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. *Szamota Istvántól*. 1 K. — VIII. Guarinus és Janus Pannonius. *Hegedüs Istvántól*. 1 K 60 f. — IX. Kisázsia török dialektusairól. (Székfoglaló.) *Dr. Kúnos Ignác*tól. 90 f. — X. Diesének Jacobus Ant. Marcellusra. *Irta Janus Pannonius*. *Hegedüs Istvántól*. (Székfoglaló).
- XVII. k. 1.** Egyiptologiai tanulmányok a chronologia köréből. *Dr. Mahler Edé*től. 30 f. — 2. Naszreddin hodsa tréfái. *Kúnos Ignác*tól. 3 K. — 3. A perza népdal. *Dr. Kégl Sándortól*. 90 f. — 4. Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? *Melich Jánostól*. 1 K 20 f. — 5. Brassai Sámuel mint aethetikus és műkritikus. *Kozma Ferenc*től. 2 K. — 6. Sz. Ágoston reguláinak magyar fordítása Caelius (Bánffy) Gergelytől. *Décsi Lajostól*. 2 K. — 7. Czákó Zsigmond ismeretlen drámai költeménye. *Vadnai Károly*tól. 30 f. — 8. Szent István veszprémvölgyi donatiójának görög szövegéről. Fényképmelléklettel. *Gyomlay Gyulától*. 1 K 20 f.